

НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ ІЗ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ НА ІНДУСТРІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ УКРАЇНИ (1959-1991 РОКИ)

Кузьменко Ю.В.

Херсонська академія неперервної освіти

У статті висвітлено історію становлення підготовки вчителів трудового та виробничого навчання на індустріально-педагогічних та загальнотехнічних факультетах. Дослідження охоплює період з 1959 по 1991 роки ХХ століття. Окреслено основні закони, що впливали на процес відкриття таких факультетів в педагогічних та технічних ВНЗ України. Зазначено спеціальності з яких готували педагогів цього профілю в певний проміжок часу. Наведено архівні документи, на підставі яких було зроблено наукові висновки.

Ключові слова: фахівці із трудової підготовки, педінститути, технічні ВНЗ, індустріально-педагогічні факультети, загальнотехнічні факультети.

Постановка проблеми. Сьогодні вітчизняними вченими активно ведуться пошуки шляхів розвитку національної системи освіти, зокрема і у руслі підвищення якості підготовки педагогічних кадрів. Вивчення цього питання в історико-педагогічному контексті є актуальним у світлі виявлення пріоритетних напрямів діяльності та пошуку інноваційних підходів щодо подальшого розвитку освітньої системи України. Тому звернення до історичних витоків, з метою пошуку конструктивного досвіду, цілком закономірне. Широке коло сучасних науковців присвятили свої дослідження саме історико-педагогічним темам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний аспект становлення та розвитку педагогічної освіти було розкрито у дослідженнях таких вітчизняних вчених: Л. Березівської, О. Дубасенюк, І. Жорової, А. Зубка, С. Крисюка, А. Кузьмінського, В. Лугового, В. Майбороди, В. Примакової, Г. Сагач, В. Сидоренко, Н. Слюсаренко, Д. Тхоржевського та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, на жаль, поза увагою дослідників залишилася тема щодо формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки у 50-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ століття.

Тому мета цієї статті – висвітлення питання навчання фахівців із трудової підготовки на індустріально-педагогічних та загальнотехнічних факультетах України у 1959-1991 роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Після виходу у 1959 році Закону про укріплення зв'язку школи з життям про подальший розвиток системи народної освіти розпочалася активна робота з підготовки вчителів трудового та виробничого навчання в педінститутах Української республіки.

По суті усі заходи були спрямовані Міністерством освіти УРСР на вирішення проблеми щодо нестачі в школах фахівців із трудової підготовки. Технічні предмети, заняття в шкільних майстернях з обробки деревини і металів, спецтехнологію при організації виробничого навчання на промислових виробництвах повинні за законодавством були викладати вчителі школи. Проте, нехватка фахівців із трудової підготовки призводило до ситуації коли ці навчальні дисципліни викладали вчителі фізики, хімії, історії і т.ін., що призводило до низького технічного рівня підготовки дітей. Ці педагоги не мали необхідної інженер-

ної підготовки, а тому не відбувалося потрібного зв'язку з основами наук. Пізніше дозволено було залучати до викладання цих дисциплін практиків з виробництва, і хоч говорилося у нормативно-правових документах про запрошення високопрофесійних фахівців, але у школах викладали фахівці з виробництва або сільського господарства, що зазвичай не мали навіть вищої чи середньої освіти і зрозуміло не були знайомі ні з методикою ні з педагогікою. Як відмічають науковці того часу В.Ф. Ноздрев та О.С. Линда гостра нестача кваліфікованих вчительських кадрів з інженерною підготовкою і низька кваліфікація існуючих кадрів відповідного профілю гальмували процес перебудови школи, утруднювали правильне рішення багатьох питань і швидке усунення зустрічаючихся труднощів. Вчителів з технічних дисциплін і трудового навчання школярів необхідно було готувати спеціально, а не надіятися на їх прихід у школу з виробництва самотоком. Досвід показує, що таким чином у школу йде невелика кількість кваліфікованих робітників, ентузіастів. Інші – це прибрані з виробництва не дуже гарно зарекомендувані себе робітники, від яких і в школі мало зиску [4, с. 6].

Тому роботу педінститутів було спрямовано у русло підготовки інженерів-педагогів. Певна специфіка притаманна даному навчальному процесу. З одного боку вони повинні володіти високим рівнем освітньої складової з технології, техніки, знання основ виробництва, політехнізму, а з іншого володіти педагогічними прийомами передачі цих знань школярам, методиками формування практичних умінь і навичок. Тому, у 1959 році стали оновлювати зміст навчання фахівців із трудової підготовки (спеціальності вчителів трудового або виробничого навчання у той час не існувало), знов актуалізується питання щодо відкриття інженерно-педагогічних факультетів. Слід зауважити, що це питання вже піднімалося у 1956 р. на республіканській конференції з питань політехнічного навчання, про те в той час воно так і залишилося не вирішеним [7]. Із листа секретареві центрального комітету Комуністичної партії України тов. М.В. Підгорному ми дізнаємося, що «на виконання постанови ради Міністрів УРСР, з 1 вересня 1959 року в Львівському педагогічному інституті відкривається інженерно-педагогічний факультет для підготовки вчителів виробничого

навчання» [8, арк. 64]. У приказі Міністерства вищої і середньої освіти СРСР «Про відкриття факультетів в педагогічних інститутах Української РСР» було зазначено: «відкрити: інженерно-педагогічні факультети і Київському і Дрогобицькому педагогічних інститутах» [9, арк. 77].

Так, при Київському педагогічному інституті було створено інженерно-педагогічний факультет зі спеціальностями «механічна обробка металів», «електромонтаж», «механічна обробка деревини», Мелітопольський педагогічний інститут реорганізовується в агропедагогічний інститут, в Львівському педагогічному інституті відкривається інженерно-педагогічний факультет для підготовки вчителів виробничого навчання [8, арк. 48].

Організація навчання на даних факультетах більше була спрямована на навчання керівників виробничого навчання і вчителів трудового навчання і мала інженерну спрямованість, а конкретніше «план нових факультетів розроблений по типу механіко-технологічного (машинобудівного) факультету вузу» [4, с. 8]. Проте створені факультети не мали відповідного матеріально-технічного забезпечення. Тому в 1960 році ці факультети було передано політехнічним інститутам. Окрім того, в цьому ж році у вищих політехнічних закладах Станіслава і Харкова також стали функціонувати інженерно-педагогічні факультети, а у сільськогосподарських інститутах Полтави і Умані – агропедагогічні відділення [10].

Аналіз листування управління з Радою Міністрів УСРС та ЦК КПУ з питань підготовки вчителів показав, що у 1960-х роках при Львівському, Київському, Донецькому Харківському політехнічних, Полтавському та Уманському сільськогосподарських інститутах функціонували інженерно-педагогічні і агропедагогічні факультети. У них проводилася «підготовка агрономів-педагогів для викладання в школах республіки сільськогосподарських дисциплін і виробничого навчання» [11, арк. 62].

У 1964 році відбулися зміни в загальноосвітніх середніх школах: навчальний час з виробничого навчання сільськогосподарського профілю був суттєво скорочений, за рахунок чого відбулося розширення обсягу політехнічних і трудових умінь в програмах загальноосвітніх дисциплін [11, арк. 62]. Різке зменшення потреби у таких фахівцях призвело до змін у навчальному процесі на агропедагогічних факультетах сільськогосподарських інститутів. Так, з 1965 року навчання стали проводити за навчальним планом спеціальності 1502 (агрономія), а «педагогічну підготовку агрономів, які одержали направлення в школи, доцільно здійснювати на останньому курсі, оскільки випускники вузів одержують призначення за рік до закінчення. При необхідності на викладацьку роботу по виробничому навчання за заявками Міністерства освіти УСРС можна надсилати спеціалістів потрібного профілю з проходженням ними 1-2 місячних педагогічних курсів» [11, арк. 62-63]. Окрім того з 1964 року припинили прийом на агропедагогічні факультети, а студентів II-V курсів переведено на спеціальність «Агрономія».

Проте, вчителів трудового навчання в школах не вистачало, а тому у руслі вирішення цієї проблеми Міністерство вищої освіти і середньої спеціальної

освіти СРСР постановляло: «передбачити в річних і перспективних планах прийом студентів на денні, вечірні і заочні педагогічні навчальні заклади у відповідності до потреби шкіл у вчителів ... на 1966-1970 рр.», «забезпечити у відповідності до потреби підготовку вчителів праці і виробничого навчання в педагогічних, технічних і сільськогосподарських вузах країни» [12, арк. 232, 234].

У 1970-х роках починають відкривати окремі факультети загальнотехнічних дисциплін у педінститутах Києва, Дрогобича, Тернополя, Бердянська, Глухова. Так у 1970 році на фізико-математичному факультеті Київського педагогічного інституту було створено відділення підготовки вчителів загально-технічних дисциплін, яке у 1976 році реорганізоване в автономний факультет загально-технічних дисциплін [3]. «У 1972/73 н.р. у Бердянському та Глухівському педагогічних ВНЗ також відкриваються факультети загальнотехнічних дисциплін» [13, с. 48]. У 1973 році відбувся вивід спеціальності «Загальнотехнічні дисципліни і праця» у окремий загальнотехнічний факультет [6]. За наказом Міністерства освіти УСРС № 157 від 03.07.1978 р було відкрито факультет підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін у Дрогобицькому педінституті [2]. Як і в 1959 році навчальні плани були запозичені з технічних інститутів, проте було включено ряд дисциплін психолого-педагогічного циклу, а також студенти проходили обов'язково педагогічну практику. Навчання на спеціальності 2120 «Загальнотехнічні дисципліни і праця» забезпечувало формування освітньої складової студентів, а також практичну підготовку майбутніх фахівців із трудової підготовки до керівництва виробничим навчанням та здійснення трудового навчання у школах.

У постанові ЦК КПСР та ради Міністрів СРСР «Про подальше удосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки до праці» від 22 грудня 1977 р. вимагалось «передбачити подальший розвиток мережі факультетів і відділень з підготовки викладачів праці і майстрів виробничого навчання для загальноосвітніх шкіл в інженерно-технічних і сільськогосподарських навчальних закладах. Держплану СРСР, Міністерству вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, Міністерству освіти СРСР і Радам Міністрів союзних республік в 6-місячний строк розробити план розвитку мережі вказаних факультетів і відділень на 1979-1980 роки» [1, с. 304].

Тому у першій чверті 80-х рр. відбувається розширення на цих факультетах спеціалізацій технічна і обслуговуюча праця. Проте зміст навчання на факультетах був приблизно однаковим, різниця полягала у вивченні спеціальних дисциплін. На загальнотехнічних та інших факультетах педінститутів, запроваджувались двопрофільні спеціальності: у Дрогобицькому – «учитель загальнотехнічних дисциплін та інформатики», у Глухівському, Рівненському, Чернігівському педінститутах «загальнотехнічні дисципліни і фізика», у Полтавському – «учитель загально-технічних дисциплін і механізація сільського господарства», у Харківському – «креслення, образотворче мистецтво, праця», в Уманському та Херсонському – «загальнотехнічні дисципліни і праця, методика профорієнтаційної роботи».

З 1984 року почалися впроваджуватися у життя реформи загальноосвітньої і професійної школи. У відповідності з основними напрямленнями здійснювався перехід від десятирічної до одинадцятирічної школи і визначена нова структура загальної і професійної освіти [5]. Принципові відмінності нової структури старшої ланки школи від попередньої полягали в забезпеченні учнівської молоді загальною середньою освітою, трудовою і професійною підготовкою. Як зауважують дослідники того часу – при цьому трудове навчання в X-IX класах поєднувалося з оволодінням масовими професіями, що потрібні для матеріального виробництва і невиробничої сфери. Таким чином, на протязі 1-2 п'ятирічки загальна середня освіта молоді буде доповнена її загальною професійною освітою» [5].

Відбувалися зміни і на загальнотехнічних факультетах, зокрема змінено у спеціальності «загальнотехнічні дисципліни і праця» кваліфікація – «учитель трудового навчання і загальнотехнічних дисциплін». У 1985 році вводяться нові навчальні плани, розробляються відповідні навчальні програми з підготовки таких фахівців. Як відмічає А.В. Федорович: «діяльність кафедр загальнотехнічних факультетів спрямовувалась на вивчення, розповсюдження і впровадження передового педагогічного досвіду найкращих фахівців, керівників технічних і художніх гуртків, проведення профорієнтації, методичної допомоги, консультацій, порад» [13, с. 55].

За період 1985-1991 років спостерігалось підвищення якості формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки на загальнотех-

нічних факультетах. Проте, варто відмітити й той факт, що з 1988 року спостерігається спад інтересу держави до підготовки педагогів даного профілю. Що знайшло своє відображення у недофінансуванні освітніх установ, зокрема і загальнотехнічних факультетів.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Узагальнюючи репрезентовані факти, зауважимо, що з 1959 по 1991 роки становлення та розвиток підготовки вчителів трудового та виробничого навчання на індустріально-педагогічних та загальнотехнічних факультетах в технічних, аграрних та педагогічних інститутах України мали свої певні етапи. Кожен з цих етапів характеризувався підйомом чи черговим спадом інтересу держави до формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки. Проте, як засвідчив час, система, що була створена в Радянській Україні була спроможна підготувати педагогів до якісного виконання своїх функціональних обов'язків у школах. Тому ліквідація сьогодні таких факультетів, призведе до ситуації схожої з 1930-ми роками, коли було знищено цю систему, а згодом у 1959 році її все рівно відновлювали. Слід детально вивчити потреби регіонів у фахівцях даного профілю і можливо скоротити прийом студентів на ці спеціальності, проте зберегти базу і накопичений досвід.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані із висвітленням шляхів екстраполяції світового та вітчизняного досвіду формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки в національній освітній простір.

Список літератури:

1. Аксенов Д. Е. О трудовом воспитании: хрестоматія: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / сост., авт. введ. стат. и биогр. очерков Д. Е. Аксенов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 336 с.
2. Дрогобицький державний педагогічний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://ddpu.drohobych.net/?page_id=104 – Загол. з екрану.
3. Інженерно-педагогічний інститут Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.igto.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=35 – Загол. з екрану.
4. Ноздрев В. Ф., Лында А. С. Подготовка учителей производственного обучения на индустриально-педагогических факультетах педвузов / В. Ф. Ноздрев, А. С. Лында // Ученые записки: Вопросы индустриально-педагогического образования. – Вып. 1. – Том СХІІ. – М.: Московский обласной педагогический институт им. Н. К. Крупской, 1962. – С. 5-19.
5. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (1961-1986 гг.) / под ред. Ф. Г. Паначина, М. Н. Колмаковой, З. И. Равкина. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.
6. Херсонський державний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kspu.edu/About/Faculty/EngineeringTech.aspx> – Загол. з екрану.
7. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, Спр. 1807. Стенограма республіканської конференції з питань політехнічного навчання в школах УСРС 27-28 червня 1956 р.). – 112 арк.
8. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 2520. Накази Міністра вищої освіти СРСР з питань роботи педагогічних вузів. 7 лютого 1959 року – 4 листопада 1959 року. – 84 арк.
9. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15, Спр. 2754. Накази Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР. Копії. 3 січня 1960 року – 15 грудня 1960 року. – 256 арк.
10. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 2716. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1959/60 н.р. – 78 арк.
11. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 4629. Довідки, інформації та листування управління з Радою Міністрів УСРС та ЦК КПУ з питань підготовки вчителів. 15 січня 1965 р. – 22 грудня 1965 р. – 72 арк.
12. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15 Спр. 3085. Накази Міністерства вищої освіти і середньої спеціальної освіти СРСР з питань роботи педагогічних вузів. 9 січня 1961 року – 27 листопада 1961 року. – 259 арк.
13. Чепіль М. М., Федорович А. В. Підготовка вчителя трудового навчання: історія, реалії та перспективи: монографія / за ред. М. М. Чепіль. – Дрогобич: Ред-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2008. – 240 с.

Кузьменко Ю.В.

Херсонская академия непрерывного образования

ОБУЧЕНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ С ТРУДОВОЙ ПОДГОТОВКИ НА ИНДУСТРИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ОБЩЕТЕХНИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТАХ УКРАИНЫ (1959-1991 ГОДОВ)

Аннотация

В статье показана история становления подготовки учителей трудового и производственного обучения на индустриально-педагогических и общетехнических факультетах. Исследование охватывает период с 1959 по 1991 годы XX века. Определены основные законы, которые влияли на процесс открытия таких факультетов в педагогических и технических вузах Украины. Перечислено специальности, по которым готовили педагогов этого профиля в конкретный промежуток времени. Приведены архивные документы, на основании которых были сделаны научные выводы.

Ключевые слова: специалисты с трудовой подготовки, пединституты, технические вузы, индустриально-педагогические факультеты, общетехнические факультеты.

Kuzmenko I.V.

Kherson Academy of Continuing Education

TEACHING OF SPECIALISTS OF LABOUR TRAINING ON INDUSTRIAL, PEDAGOGICAL AND GENERAL TECHNICAL FACULTIES IN UKRAINE (1959-1991)

Summary

The article is outlined the history of formation of preparing of teachers, pedagogical and general technical faculties. The research is enveloped the period from 1959 till 1991 years of the XX-th century. It is underlined the main laws that had influenced on the process of opening f such kind of faculties at pedagogical and technical higher educational establishments of Ukraine. It is mentioned specialities according to them pedagogues of that profile had been prepared in concrete period of time. It is given archival documents, on the base of them it was worked out scientific conclusions.

Keywords: specialists of labour training, pedagogical institutes, technical higher educational establishments, industrial and pedagogical faculties, general technical faculties.